

Strafflindring p.g.a. uppgifter om annans brott

– en introduktion

Rättslig vägledning 2022:24
Utvecklingscentrum
Juli 2022

Innehållsförteckning

1	Det viktigaste.....	3
2	En ny strafflindringsgrund	4
2.1	Inledning	4
2.2	De nya reglerna.....	4
2.3	Vilka brott kan uppgifterna gälla?	5
2.4	I vilket skede kan uppgifterna lämnas?.....	5
2.5	Väsentlig uppgift?	5
2.6	Hur mycket kan straffet lindras?.....	6
2.7	Nya regler om information, dokumentation och påföljdsförslag ...	6
3	Förfarandet i förundersökningen och i rättegången	8
3.1	Uppgifterna gäller den egna förundersökningen	8
3.2	Uppgifterna gäller en annan förundersökning	8

1 Det viktigaste

Den 1 juli 2022 infördes regler som innebär att den som bidrar till utredningen av någon annan persons brottslighet kan få ett lindrigare straff. Lite slarvigt har det kallats för en kronvittnesreform.

De nya reglerna, som beslutades av riksdagen i början av juni (prop. 2021/22:186, *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring*), aktualiserar en mängd praktiska och rättsliga frågor, inte bara för åklagarna utan också för övriga aktörer vid utredning och lagföring av brott, inte minst för polisen.

Om de nya reglerna ska få de önskade effekterna är det mycket viktigt att polis och åklagare har ett nära samarbete och att alla aspekter av att öppet medverka vid utredningen av andras brott blir genomlysta och värderade. Det säger sig självt, att redan några få ärenden som inte alls går som planerat riskerar att undergräva förtroendet för hela reformen. Det gäller alldeles särskilt de första ärendena av det här slaget.

För närvarande pågår ett arbete med att tillsammans med polisen ta fram genomarbetade handlägningsstöd för polis och åklagare vid frågor om medverkan till utredning av annans brottslighet. Vi räknar därför med att efter sommaren kunna ersätta den här rättsliga vägledningen – som alltså är avsedd att vara en tillfällig introduktion till ämnet – med en fylligare, mer praktiskt inriktad rättslig vägledning.

Regleringen innebär bland annat följande.

- Alla som delges misstanke om brott med minst sex månaders fängelse i straffskalan ska regelmässigt informeras om möjligheten till strafflindring genom att berätta om annans brott.
- Uppgifterna kan avse den egna förundersökningen men också andra brott, såväl pågående utredningar som oupptäckta brott. Brotten får dock inte vara preskriberade.
- Den som vill lämna uppgifter av det här slaget kan i närvaro av sin försvarare få s.k. fördjupad information om möjligheterna till strafflindring. Det är då viktigt att göra klart att det är domstolen, och inte åklagaren, som slutligt bestämmer om det blir någon strafflindring.
- Den fördjupade informationen måste vara väl förankrad hos den utredande myndigheten, inte minst med hänsyn till de personsskyddsfrågor som aktualiseras.

2 En ny strafflindringsgrund

2.1 Inledning

Den nya grunden för strafflindring har som främsta syfte att bryta tystnads-kulturen. De nya reglerna innebär också en möjlighet för domstolen att ge fördelar i påföljdshänseende inte bara till den som underlättar utredningen av sitt eget brott utan även till den som medverkar i utredningen av annans brott. Möjligheten till strafflindring på den nya grunden förutsätter i grunden inte medverkan av åklagare, men för att den som måhända är villig att lämna uppgifter om annans brott ska vara villig att ta det steget förutsätts i förarbetena att åklagaren och den misstänkta samt dennas försvarare ska kunna ha ett möte där åklagaren lämnar fördjupad information om möjligheterna till strafflindring. Formerna för en sådant möte, vilken information som ska lämnas och hur mötet ska dokumenteras regleras inte i lagstiftningsärendet.

Om och när åklagare lämnar sådan fördjupad information till den misstänkta är det viktigt att åklagaren är tydlig med att det är domstolen som bestämmer påföljden, att åklagaren inte kan utlova någon strafflindring utan att informationen som lämnas är generell och att avgörandet av om den misstänkte vill lämna uppgifter är helt och hållet är upp till den misstänkta. Ett möte för fördjupad information om möjligheten till strafflindring torde förutsätta en nära dialog med polisen eller tullen, bland annat vad gäller möjligheterna att erbjuda uppgiftslämnaren skydd. Tilliten till möjligheten för staten att ta ansvar för uppgiftslämnarens – och närståendes – säkerhet är central för benägenheten att medverka, varför skyddssystemet måste vara väl underbyggt.

2.2 De nya reglerna

I det nya lagrummet 29 kap. 5 a § BrB förs den befintliga strafflindringsgrunden att man medverkat i utredningen av sin egen skuld samman med den nya grunden för strafflindring i de fall då den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av någon annans brott för vilket det inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i sex månader eller av någon annans försök, förberedelse eller stämpling till ett sådant brott om gärningen är belagd med straff.

Enligt bestämmelsen ska rätten vid straffmätningen, utöver brottets straffvärde, i skälig omfattning beakta om den tilltalade har lämnat sådana uppgifter om egen eller annans brottslighet som det här är fråga om. Rätten får därvid döma till ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet. Om det med hänsyn till något sådant skäl som anges i 29 kap. 5 och 5 a § BrB är uppenbart oskäligt att döma till påföljd ska rätten meddela påföljdseftergift

(29 kap. 6 § BrB). Rätten ska också vid valet av påföljd särskilt beakta omständigheter enligt samma lagrum som talar för en lindrigare påföljd än fängelse.

2.3 Vilka brott kan uppgifterna gälla?

Det finns inget krav på koppling mellan det brott som den tilltalade har begått och det brott som uppgifterna rör. Det är alltså inte bara uppgifter om annans brott som utreds inom ramen för den förundersökning där uppgiftslämnaren själv är misstänkt som kan ge strafflindring, utan det gäller också uppgifter om helt andra brott (under förutsättning att brottet har ett straffminimum om fängelse sex månader eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott). Sådana andra brott kan vara tidigare okända gärningar, gärningar där förundersökning pågår eller har lagts ned. Även uppgifter om brott som omfattas av en lagakraftvunnen frikännande dom kan leda till strafflindring.

2.4 I vilket skede kan uppgifterna lämnas?

Den som är misstänkt eller tilltalad kan lämna uppgifter om annans brott som kan leda till strafflindring för honom eller henne under hela rättsprocessen, således även efter det att åtal väckts och även under handläggningen i domstol. På samma sätt som annars då nya omständigheter framkommer efter åtalsbeslutet kan sådana uppgifter leda till att förundersökningen behöver kompletteras.

2.5 Väsentlig uppgift?

Bedömningen av vad som ska anses utgöra uppgifter som är av väsentlig betydelse får avgöras i det enskilda fallet. För att en uppgift ska anses ha varit av väsentlig betydelse förutsätts inte att uppgiften i sig lett fram till att brottet kunnat lösas och lagföras, utan det räcker att medverkan i sig har varit ägnad att på något väsentligt sätt föra utredningen framåt. I normalfallet bör enligt förarbetena sådan medverkan bestå i att den tilltalade har lämnat en utförlig redogörelse för omständigheterna kring brottet, men det kan också handla om andra uppgifter som varit till betydande fördel för utredningen. Exempel som lyfts i förarbetena är uppgifter om kontakter som den tilltalade haft, utpekande av personer som kunnat lämna upplysningar om olika förhållanden eller att den tilltalade anvisat platser av betydelse för utredningen (t.ex. en brottsplats eller en plats där brottsverktyg gömts undan). Att uppgifterna som lämnats medfört att narkotika eller vapen kunnat tas i beslag eller att värdefull egendom har återfunnits är också enligt förarbetena exempel på när uppgifter kan anses ha varit av väsentlig betydelse för utredningen. Bedömningen av om uppgifterna som lämnats varit av väsentlig

betydelse avgörs i slutändan av domstolen vid straffmätning och påföljdsval. En förutsättning för att domstolen ska kunna göra en riktig bedömning förutsätter dock att åklagaren i enlighet med sin objektivitetsplikt redogör för de omständigheter som domstolen ska beakta.

Uppgifter om ett preskriberat brott är aldrig att anse som väsentliga.

2.6 Hur mycket kan straffet lindras?

Den slutliga bedömningen av vilken betydelse utredningsmedverkan ska tillmätas vid straffmätningen avgörs av domstolen. Domstolens bedömning av hur stor påföljdsreduktion som utredningsmedverkan bör leda till ska avgöras utifrån samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Av betydelse är då straffvärdesnivån för uppgiftslämnarens egen brottslighet, i vilken grad den tilltalade medverkat i utredningen, om brottet inte kunnat klaras upp utan utredningsmedverkan och även allvaret i det eller de brott som uppgifterna gäller. För det fall något av de andra billighetsskälerna i 29 kap. 5 § BrB är för handen, exempelvis att den tilltalade frivilligt har angett sig eller att någon annan omständighet påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar till följd av hur uppgiftslämnandet har påverkat den tilltalades personliga situation, exempelvis genom att till följd av hot ha tvingats flytta och byta identitet (jfr NJA 2009 s. 599), skulle strafflindringen i vissa fall kunna bli uppemot 50 procent (jfr SOU 2021:35 s. 492). I övrigt kan i viss mån praxis vad gäller strafflindring vid medverkan i utredningen av det egna brottet vara vägledande för hur stor straffreduktionen kan bli (se NJA 2021 s. 525).

2.7 Nya regler om information, dokumentation och påföljdsförslag

Enligt det nya lagrummet 12 c § förundersökningskungörelsen ska alla som delges misstanke om ett brott för vilket det inte för föreskrivet fängelse i mindre än sex månader informeras av reglerna i 29 kap. 5 a § BrB, dvs. reglerna om strafflindring vid utredningsmedverkan. Den information som ska lämnas är enligt förarbetena en standardiserad information som kan lämnas i till exempel skriftlig form. Den generella informationsplikten för alla som delges misstanke om brott av viss svårighetsgrad motiveras i förarbetena främst med att ingen ska pekats ut som möjlig "tjallare" och därmed riskera repressalier från medmisstänkta eller andra. Enligt ett tillägg till utredningsprotokollet i 20 § förundersökningskungörelsen ska i förundersökningsprotokollet antecknas att sådan information har lämnats, vilket typiskt sätt sker genom anteckning i förhørsprotokollet.

I ett nytt femte stycke i 23 kap. 10 § RB anges att om en person som förhörs i en annan förundersökning än den där han eller hon är misstänkt för att

lämna uppgifter om annans brottslighet så har förhörspersonen rätt att ha sin försvarare närvarande, varvid försvararen i den ordning som undersökningsledaren bestämmer får ställa frågor. Härvid kan jävsfrågor aktualiseras.

Enligt 45 kap. 4 § RB (ny lydelse) ska åklagaren i stämningsansökan lämna ett förslag till påföljd om åklagaren anser att det finns skäl att beakta utredningsmedverkan i enlighet med 29 kap. 5 a § BrB, dvs. utredningsmedverkan avseende såväl egen som annans brottslighet. Åklagarens påföljdsyrkande ska anges i domen (30 kap. 5 § RB). Påföljdsförslaget bör anges i år och månader om endast fängelse bedöms som den tänkbara påföljden, med angivande av straffvärdet utan beaktande av strafflindringsgrunden, och i annat fall vilken annan påföljd som bör dömas ut, till exempel villkorlig dom (se prop. 2021/22:186 s. 69). Påföljdsförslaget är inte bindande för åklagaren utan kan justeras såväl i skärpande som mildrande riktning. Det ligger i sakens natur att åklagaren inte bör skärpa sitt påföljdsförslag om inte vägande skäl på grund av nya omständigheter kommer fram under processen – den tilltalade ska så långt som möjligt kunna förlita sig på vad åklagaren föreslår för påföljd, även om domstolen inte är formellt bunden av förslaget.

3 Förfarandet i förundersökningen och i rättegången

Uppgifter om annans brottslighet kan som nämnts ovan avse såväl gärningar som har samband med den egna förundersökningen som gärningar som omfattas av någon annan förundersökning eller kanske en gärning där förundersökningen har avslutats. Eftersom en förutsättning för strafflindring är att domstolen kan göra en bedömning av om de uppgifter som lämnats innebär att den tilltalade medverkat i väsentlig mån i utredningen är det en stor skillnad på vilken förundersökning som uppgifterna gäller. Eftersom uppgifterna som rör annans brott ibland inte rör skuldfrågan för uppgiftslämnaren bör uppgifterna om grunderna för strafflindring vid utredningsmedverkan lämnas när den tilltalades personliga förhållanden går igenom.

3.1 Uppgifterna gäller den egna förundersökningen

Om uppgifterna gäller annans brott som har samband med uppgiftslämnarens egen brottslighet så kommer medverkan i utredningen att komma fram i utredningen och rättegången på samma sätt som om utredningsmedverkan avsett den tilltalades egen brottslighet. Att den tilltalade medverkat vid utredningen och på vilket sätt kommer att vara synligt för alla parter i processen i förundersökningsprotokollet. Om åklagaren vid tiden för åtalsbeslutet är av uppfattningen att den tilltalade medverkat i sådan mån att domstolen bör tillämpa strafflindringsgrunderna i 29 kap. 5 a § BrB så ska åklagaren ange ett förslag till påföljd i stämningsansökan. Om åklagaren först efter åtalsbeslutet kommer fram till att sådana skäl föreligger så kan åklagaren formlöst i processen lägga fram ett förslag till lindrad påföljd. Det åligger åklagaren att i processen lägga fram de omständigheter som krävs för att domstolen ska kunna göra en egen bedömning av om förutsättningarna för strafflindring är uppfyllda och i vilken mån påföljden bör lindras.

3.2 Uppgifterna gäller en annan förundersökning

Om istället uppgifterna gäller en gärning som utreds inom ramen för en annan förundersökning än den som rör uppgiftslämnaren, t.ex. en annan pågående förundersökning som leds av en annan åklagare, ska uppgifterna lämnas i ett vittnesförhör i den utredningen. Vittnet har då enligt 23 kap. 10 § femte stycket rätt att ha sin försvarare närvarande, varvid försvararen i den ordning som undersökningsledaren bestämmer får ställa frågor. När och hur informationen om vilket värde de lämnade uppgifterna haft för utredningen ska föras in i den tilltalades egen process är inte reglerat i lag-

stiftningsärendet. När utredningen där uppgiftslämnaren är misstänkt är klar för åtal så är kanske den förundersökning som uppgifterna rör pågående och i ett skede i utredningen då information om vilket värde de lämnade uppgifterna har haft inte kan lämnas utan men för den utredningen. De nya reglerna innehåller ingen lagreglering om hur denna och andra situationer ska hanteras, utan de får lösas utifrån befintliga regler om förundersökningssekretess, principen om det odelbara förundersökningsledarskapet och reglerna för när åtal får väckas.

Som utgångspunkt har ingen som inte arbetar i en utredning insyn i densamma. Det är förundersökningsledaren som avgör vilken information som kan lämnas om utredningen och när så kan ske. En annan åklagare kan inte tvinga åklagaren att dela med sig av uppgifter ur förundersökningen, utan förundersökningsledaren avgör själv på sitt tjänsteansvar och enligt sin objektivitetsplikt om och när information kan överföras till en annan utredning. Enligt detta synsätt kan således åklagaren i den utredning där uppgiftslämnaren är misstänkt framställa ett önskemål om att få information om den misstänkte lämnat uppgifter i den andra förundersökningen som medför att reglerna om strafflindring enligt 29 kap. 5 a § BrB är tillämpliga. När och hur information kan lämnas är dock helt upp till åklagaren i den förundersökning där uppgifterna lämnas att bedöma, varvid åklagaren vid sin bedömning dock bör beakta intresset för uppgiftslämnaren att omständigheter som talar för en lindrigare påföljd kan underställas domstols bedömning i ett så tidigt skede som möjligt.

Om förundersökningen som rör uppgiftslämnarens egen brottslighet är slutförd i sak då det ännu inte är känt för åklagaren vilken betydelse de lämnade uppgifterna haft i den andra förundersökningen torde det inte möta hinder att åklagaren väcker åtal efter det att slutunderrättelse slutförts. I förarbetena nämns dock att åklagaren i vissa fall och i samråd med försvaret kan avvakta med att väcka åtal i avvaktan på att information om utredningsmedverkan i den andra förundersökningen inkommer. Även om förutsättningarna för strafflindring vid åtalsbeslutet inte är kända av åklagaren, och något påföljdsyrkande därför inte behöver anges i stämningsansökan, kan åklagaren vid en senare tidpunkt föra in de omständigheter som talar för strafflindring i processen.

ÅKLAGARMYNDIGHETEN